

Arkæologi i lokalaviser

En undersøgelse af hvordan ”virkelighedens” arkæologi omtales

Anette Kjærulf Andersen, stud. mag. i Forhistorisk arkæologi

Denne artikel beskriver fremgangsmåde og resultater fra en undersøgelse af omtaler af arkæologi i en række af landets lokalaviser. Formålet med undersøgelsen var, at se på hvilket grundlag ”almindelige” mennesker har mulighed for, at danne deres mening om ”virkelighedens” arkæologi. Ud fra indhold og diskurs blev i alt 135 artikler inddelt i fem kategorier: Detektivarbejde og de arkæologiske spørgsmål; Fundformidling og sensationer; Beskyttelse af kulturarven; Besvær; Indbyder læseren til at deltage. Udover at tegne et billede af hvordan den danske arkæologi formidles og opfattes, giver undersøgelsens resultater også et indblik i det uudnyttede potentiale, der findes i lokalavisernes spalter. Der argumenteres for brugen af en mere åben og inkluderende kommunikation, med fokus på de spændende arkæologiske spørgsmål.

I forbindelse med mit igangværende speciale, om arkæologien og den arkæologiske kulturarvs relevans i forhold til nutidens danske samfund, har jeg foretaget mange overspringshandlinger. Faktisk sidder du og læser en af dem nu. Nogle gange ender overspringshandlinger med at blive mere relevante, for det man sprang over, end man først havde forestillet sig. Som for eksempel da jeg, efter at have læst Cornelius Holtorfs bidrag til bogen *Arkeologi och Samhälle* fra 2009, blev en smule nysgerrig, og kom til at bruge en uge på at lave en undersøgelse af, hvordan arkæologi omtales i lokalaviser.

Omdrejningspunktet i Holtorfs arbejde er hans observationer af, at arkæologien udenfor den akademiske verden er et varemærke. Det arkæologiske varemærke bruges til at sælge alt fra biografbiller til computerspil og rejser. I den omtalte bog siger han endvidere, at arkæologien associeres med fire temaer: Eventyr, Mysterium, Åbenbarelses og Pleje (direkte oversat fra svensk) (2009:127). Dette illustrerer han gennem eksempler hentet fra fiktionens verden, såvel som fra avisartikler og tv-dokumentarer, som omhandler det, man kan kalde ”virkelighedens” arkæologi.

Jeg er ikke i tvivl om, at de fiktive fremstillinger af arkæologer har indflydelse på folks opfattelse af ”virkelighedens” arkæologi. Alligevel er jeg overbevist om, at ”almindelige” mennesker godt ved, at der er langt fra Indiana Jones til en gennemsnitslig dansk arkæolog. Dermed mener jeg ikke, at

Holtorfs undersøgelse kan bruges direkte til at sige noget om folks syn på ”virkelighedens” arkæologi.

Undersøgelsen

Jeg udførte derfor min egen undersøgelse. Formålet var at se, på hvilket grundlag den danske befolkning har mulighed for at danne sine forestillinger om arkæologien her til lands. Lokalaviserne var det oplagte udgangspunkt, som det medie der bringer mest arkæologisk stof. Dette skyldes ifølge Holtorf, at det er den lokale arkæologi, som interesserer folk mest (2007:43). Jeg besøgte derfor www.lokalavisen.dk. En fælles hjemmeside for 28 af landets lokalaviser. Her er det muligt at søge direkte på ord, som indgår i artiklerne. Jeg søgte på ”arkæolog” og fik derved alle artikler, som omtaler arkæolog(-er), arkæologi, arkæologiske udgravninger, osv. Tre aviser måtte udgå fra undersøgelsen grundet en fejl på siden, som umuliggjorde søgningen.

Resultatet var sammenlagt 151 hits fra 11 sjællandske og 5 jyske aviser. Den ældste artikel var fra august 2002, men det var ikke muligt at afklare, om alle arkiver rækker lige langt tilbage. 16 artikler udgik, fordi de ikke omhandlede arkæologi konkret, men som begreb eller i anden sammenhæng, som ikke kan siges at bidrage til folks opfattelse af dansk arkæologi. Eksempelvis omhandler en artikel fra Albertslund Posten d. 2. december 2008, en gruppe skoleelever der ”har udforsket Albertslund Syd i en fremtidsøvelse, hvor de var arkæologer fra fremtiden, som havde gravet sig ned til Albertslund”. De

resterende 135 artiklerne blev gennemlæst og ud fra deres indhold, og hvilken diskurs de omtaler arkæologien i, inddelt i fem kategorier:

- A: Detektivarbejde og de arkæologiske spørgsmål
- B: Fundformidling og sensationer
- C: Beskyttelse af kulturarven
- D: Besvær
- E: Indbyder læseren til at deltage

De første tre kategorier er inspireret af Holtorfs temaer. Eventyrtemaet var der dog ikke brug for. Indiana Jones er nok det stærkeste eksempel på, at arkæologien i populærkulturen associeres med eventyr om spændingsfyldte udforskningsrejser til eksotiske steder (2009:127). Hvor meget man end prøver, så er der bare ikke den samme aura af eventyr over en pløjemark i Smørum. Muligvis ville eventyrtemaet være bedre repræsenteret i de verdensorienterede medier. Alligevel læner en enkel artikel sig meget tæt op ad eventyrtemaet, hvilket vi skal se lidt nærmere på senere.

Kategori A er inspireret af Holtorfs Mysteriumtema, og indeholder artikler der omtaler arkæologien som detektivarbejde, eller betoner de arkæologiske spørgsmål. Holtorf illustrerer, hvordan roman-detektiver ofte er inspireret af den arkæologiske metodik, samt at arkæologer i film bliver fremstillet som en slags detektiver (2009:131).

Holtorfs Åbenbaresestema handler om, at arkæologer i populærkulturens fremstillinger ofte begår fund, der er så sensationelle, at der er tale om deciderede åbenbaringer af en dybere sandhed (2009:131-133). Det er ikke helt den samme diskurs, som anvendes i artiklerne i kategori B, der samler alle beretninger om arkæologiske fund og udgravninger. Sammenhængen mellem min kategori B og Holtorfs Åbenbaresestema er, at fundene ofte bliver gjort til små eller store sensationer.

Kategori C dækker over artikler, hvor arkæologer italesættes, som dem der beskytter kulturarven, eller endda redder den, inden den forsvinder. Kategorien minder om Holtorfs Plejeteama, som han giver eksempler på fra både fiktionens og virkelighedens verden. Holtorf skriver, at der er tale om en ny måde at italesætte arkæologien på, som i Sverige har vundet indpas, i takt med de ændringer den

professionelle arkæologi har gennemgået de senere år (2009:134).

Negativ omtale kan være meget skadelig for den arkæologiske virksomhed. Hvilket var en del af årsagen til at Odense Bys Museer tog initiativ til projektet ”Kulturarv som værdi – arkæologi som værdiskaber”. Projektet rettede i første omgang fokus mod samarbejdet med bygherre, da det oftest er i denne proces kimen til den negative omtale dannes (OBM 2009:1). Kategori D opstod, fordi jeg var nysgerrig efter at se, hvor stort dette problem egentlig er.

Den sidste kategori opstod undervejs, da det viste sig, at mange af artiklerne inviterer læserne til, at deltage i aktiviteter med et arkæologisk indhold, eller omhandler sådanne arrangementer, der er blevet afholdt.

Ingen af de fem kategorier udelukker hinanden, og én artikel kan sagtens optræde i flere kategorier samtidig.

Kategori	Antal artikler
A. Detektiv	44
B. Fund	72
C. Beskyttelse	7
D. Besvær	16
E. Deltagelse	84

Beskyttelse

Det mest bemærkelsesværdige ved undersøgelsens resultater er, at kun syv artikler omtaler arkæologer som kulturarvens beskyttere. Af disse er de fleste ikke engang særlig tydelige, men optræder mere som en latent sidekommentar. Som dette eksempel fra Hillerødposten 6. maj 2009: ”Her er det nemlig arkæologer fra Folkemuseet, der arbejder på at fravryste jorden ved Favrholm på Roskildevej dens hemmeligheder, inden Novo Nordisk bygger et nyt kursuscenter på den fredede ejendom”. Grunden til, at det er værd at bemærke disse få og vage eksempler, er at det ikke stemmer med Holtorfs observationer, om at brugen af plejeteamaet er stigende. Der ser hermed ud til, at være en markant forskel i omtalen af den professionelle arkæologi i Danmark og Sverige.

Til gengæld var en diskurs med arkæologerne som beskyttere af fortidens levn, meget anvendt herhjemme fra 1970-erne og frem til årtusindeskiftet. Dengang var det nødvendigt, at synliggøre fagets problematik overfor befolkning og politikere, i en tid hvor meget arkæologisk kildemateriale gik tabt (Bjerrum Jensen 2009b:19-20, Rostock 2007:34).

Fra begyndelsen af dette årtusinde, hvor den nye museumslov også trådte i kraft, ser brugen af denne diskurs ud til at være aftaget kraftigt. Formentlig skyldes dette, at det ikke længere er en nødvendighed for driften af den arkæologiske udgravningsvirksomhed, at tale til nationens ansvarsfølelse.

Besvær

Umiddelbart var jeg ikke overrasket over at hele 16 artikler, eller næsten 12 %, omtaler arkæologien som det fordyrende led i en byggeproces. Ser man til gengæld nærmere på indholdet, er der ikke tale om nogen skarp kritik af arkæologien. Omtalerne er snarere blot en formidling af kendsgerningerne omkring et byggeprojekt. Altså at entreprenøren ikke kan komme i gang, før arkæologerne er færdige. Som dette citat fra Frederikssund lokalavis 28. august 2007: "Der skal bygges sommerhuse på grunden, men fundet af fortidsanlægget har forsinket byggeprocessen, da alt skulle udgraves og vigtige arkæologiske fund registreres". De arkæologiske fund bliver her tilmed kaldt "vigtige", men alligevel italesættes arkæologien som forsinkende, hvilket ikke på nogen måde kan opfattes positivt.

Der er flere eksempler på, at journalisterne har lagt unødigt meget vægt på arkæologiens forsinkende rolle. Som i en artikel med overskriften: "Arbejdet med ny bydel må vente på arkæologerne". Underoverskriften uddyber: "Arbejdet med den nye bydel ved Gerlev kan ikke gå i gang før arkæologerne har gennemført grunden. Alligevel står køberne allerede i kø". At overskriften er overdramatiseret, giver artiklen selv beviser for i et citat fra et interview med arkitektfirmaet: "Vi kan alligevel først udstykke området til februar, så faktisk kan arkæologerne godt tage sig god tid" (Frederikssund lokalavis, 14. november 2006).

Der kan være flere årsager til at journalister vælger en vinkel, som fremstiller arkæologien som forsinkende eller fordyrende. Den mest simple jeg kan

forestille mig er, at stridigheder gør mere spændende læsning end stolpehuller. Og så er det underordnet om striden er ikke-eksisterende. Dette er forhold, som arkæologerne ikke er herre over, men vi skal være bevidste om, at det er sådan det hænger sammen. Det handler da om at arbejde proaktivt, og sælge en endnu bedre historie til journalisten, inden han eller hun tyr til billigere midler.

På forhånd havde jeg en forestilling om, at antallet af negative omtaler var aftaget, i takt med at kommuner og entreprenører har tilpasset sig til den nye lovgivning. Omtalerne fordeler sig dog nogenlunde jævnt over perioden 2005-2010, og en enkel i 2002. At der ikke er flere artikler før 2005 kan måske skyldes, at arkiverne ikke går lige langt tilbage, som sagt var det ikke muligt at få afklaret. Indholdsmæssigt er der til gengæld en markant ændring. De mest kritiske af artiklerne er nemlig fra før 2007. Så formentlig er der sket en holdningsændring, som betyder, at selvom 12 % er meget, så er problemet ikke lige så stort som for få år siden. Så muligvis har bygherre vænnet sig til arkæologien, som et led i byggeprocessen. Men formentlig skyldes det også, at museerne er blevet mere trænede i at kommunikere og samarbejde med bygherre, og dermed formår at undgå de fleste stridigheder.

Fund

72 artikler er beretninger om arkæologiske udgravninger eller fund. Det specielle ved denne gruppe er, at de oftest bygger på interviews med arkæologer, eller på pressemeddelelser, som museerne har udsendt. God presseformidling handler ifølge Marieke Burgers om at skabe nyheder eller ”gode historier” (2002:37). I den forbindelse er det især vigtigt at fremhæve, lokalitetens aktualitet eller særegenhed i et lokalt, regionalt, nationalt eller endda internationalt perspektiv, samt hvordan fundet kan bruges til at skabe en forbindelse mellem fortid og nutid. Ingen af disse temaer findes udforsket i væsentlig grad i artiklerne i undersøgelsen.

Hvad er det *så* arkæologerne vælger at formidle, når de har chancen? Ja, i langt de fleste tilfælde er der desværre tale om meget faktuelle beretninger, om for eksempel: x antal huse fra den eller den periode. Problemet med denne meget lukkede diskurs er, at læserne ikke tilbydes andet end fakta. Når menneskets

hjerne præsenteres for fakta, tager den på et splitsekund stilling til, om dette er så væsentlig viden, at det skal huskes. Eller om det kan forblive i korttidshukommelsen, hvor det snart vil blive glemt igen.

Holtorf har fundet, at det der appellerer mest til folk, ikke er de arkæologiske resultater, men den forudgående undersøgelsesproces (2007:45). Hvilket stemmer helt overens med mine egne erfaringer. Desuden mener jeg, at drivkraften i vores fag er de spændende arkæologiske spørgsmål, som har tiltrukket mange af os til faget, og som vi trænes i at bearbejde. Alligevel er det de arkæologiske resultater i fakta form, som vi vælger at formidle.

Detektivarbejde

I de 44 artikler i undersøgelsen, som befinder sig i kategori A, er langt de fleste omtaler af udgravninger som en form for detektivarbejde, med fokus på de potentielle gode fund. Helt i tråd med Holtorfs observationer er det undersøgelsesprocessen, som journalisterne her lægger vægt på. Desværre åbnes der i ingen af artiklerne væsentligt op for, hvilke spørgsmål de arkæologiske detektiver bearbejder. En enkel artikel har som nævnt en antydning af Holtorfs eventyrtema. Med overskriften ”Jagten på Favrhøls skatte” italesættes det arkæologiske arbejde som en skattejagt (Hillerødposten 6. maj 2009). Brødteksten rummer derimod intet spor af eventyr, men grænsen mellem detektiv og eventyr er i dette tilfælde ikke skarp. I sin undersøgelse af hvordan arkæologien i Skåne præsenteres i dagspressen, fandt den svenske arkæolog Anders Högberg, at avisartiklerne kunne deles i to grupper: information og emotion (2004:45). Det er blandt andet associationerne til eventyret og de spændende mysterier, der karakteriserer de emotionelle artikler. Både detektiv- og eventyrtemaet bruges således for at vække en følelse og en interesse hos læseren. Alligevel er det bemærkelsesværdigt, at journalisterne foretrækker at fremstille arkæologien som et detektivarbejde frem for et spændingsfyldt eventyr.

Deltagelse

I 84 artikler, altså over 60 %, bliver der inviteret til, eller omtalt, arrangementer med et arkæologisk indhold. Hele 46 er annonceringer af foredrag. Mange af dem giver ikke meget andet end foredragets titel at tænke over, og stiller igen ikke andet end fakta i udsigt. Et par af dem åbner dog mere op for, hvilke

spørgsmål der vil blive besvaret: *"Men hvorfor ligger knoglerne for sig selv et par kilometer fra den store fundplads? Og hvorfor er knoglerne brækket og skadet, vel at mærke efter døden? Hvor kommer de fra oprindeligt - og hvilket formål havde ofringen af dem? [...]"* (Lokalavisen Skanderborg 17. februar 2010). Dette er et godt eksempel på at det faktisk ikke behøver være et spørgsmål om plads. For selvfølgelig er der ikke mange anslag, at gøre godt med i lokalaviserne, men man behøver heller ikke gøre rede for hele fundet, blot kaste lys over de mest interessante problemstillinger.

12 artikler var invitationer til åbent-hus arrangementer på udgravninger. Ud over fakta får deltagerne her, den oplevelse det er, at stå på en rigtig udgravning. I to tilfælde, et foredrag og et åbent-hus arrangement, blev der opfordret til, at deltagerne selv kunne medbringe egne oldsager, som fagfolk ville tidsbestemme og fortælle historier om. Det syntes jeg er et meget interessant tilbud. Dem der medbringer genstande, vil få en værdifuld oplevelse, og hos de øvrige deltagere skabes der måske en lyst til selv at have øjnene med, når de færdes i landskabet.

Syv artikler omhandler arrangementer som går et stort skridt videre i forhold til inddragelse. Der er blandt andet tale om tilbud til børn om at være *"arkæolog for en dag"* (f.eks. Albertslundposten 13. maj 2008). Eller tilbud om at gå med detektor på en udgravning, eller ligefrem få lov at grave med (f.eks. Lokalavisen Aarhus 18. maj 2009). Et museum tilbyder endda et kursus i arkæologi (UgeNyt Fredensborg 19. oktober 2005). Disse tilbud kan være en god investering for museerne, da de kan betyde en større forståelse for, og interesse i, det arkæologiske arbejde.

Sammenfatning

Billedet af "virkelighedens" arkæologi, som det fremstår i lokalaviserne, afviger mærkant fra Holtorfs undersøgelse af hvordan arkæologien generelt fremstilles i populærkulturen. Selv om det er nogle af de samme temaer der bruges, tillægges de ikke den samme betydning. Den største forskel er det næsten totale fravær af eventyr og åbenbaringer. Arkæologerne bliver i lokalaviserne kun i ringe grad omtalt som kulturarvens beskyttere eller redningsmænd. Ligeledes ser det ud til, at arkæologien i aftagende grad omtales som besværlig og for-

dyrende. Der ligger dog fortsat en stor og vedvarende udfordring i at modvirke denne holdning.

Befolkningen præsenteres i lokalaviserne for produktet af det arkæologiske feltarbejde. De renskadede fund og de færdige tolkninger serveres som fakta. Hvilket det jo ikke er. Det er tolkninger. Tolkninger som er konstrueret på baggrund af vores arkæologiske metoder og viden. Denne arkæologiske tolkningsproces bruges af journalisterne, til at gøre artiklernes emne mere fangende. Ved for eksempel at italesætte arkæologien som et detektivarbejde, vækkes der hos læserne positive tanker og følelser. Men, som den svenske arkæolog Stig Welinder også bemærker i sin undersøgelse af arkæologi i massemedier, så forbliver læsernes kendskab til de arkæologiske metoder og teorier på et overfladisk og banalt plan (1997:24). Den arkæologiske forsknings rolle underspilles i avisartiklerne, hvilket betyder at den i stor stil bliver undervurderet af befolkningen.

Over 60 % af artiklerne omtaler arrangementer med et arkæologisk indhold. Arkæologi er altså noget man på et eller andet plan kan deltage i, og det er der også mange der gør. Det er min opfattelse at disse arrangementer er meget populære, især dem der bryder med den klassiske model med foredrag i det lokale medborgerhus. Folk vil gerne deltage aktivt, ved eksempelvis at få lov til at være med på en udgravning, eller ved at smage på "oldtidsmad".

Interaktion

Det var så her omkring, jeg opdagede, at min overspringshandling ikke var helt ubetydelig for mit speciale om arkæologiens samfundsrelevans. Samfundsrelevans kan tage mange former, og indeholder mange aspekter, men frem for alt handler det om interaktion med samfundet. Netop i lokalavisartiklerne har vi en mulighed for at interagere med borgerne i samfundet. Ved at åbne mere op for de arkæologiske spørgsmål og tolkningsmuligheder, som vi bearbejder i felten, kan vi inddrage læserne i den proces det er, at fortolke de arkæologiske levn.

Når hjernen præsenteres for et spørgsmål, vil den per automatik forsøge at besvare det. Er der to eller flere svarmuligheder, vil personen på få øjeblikke, have dannet sig en mening, om hvilket svar han eller hun mener, er det rigtige. Arkæologien tror jeg dermed kan gå fra at være fakta, der skal huskes

eller glemmes, til i bedste fald at være noget man skal tænke over, og selv danne sig en mening om. I det mindste tror jeg artiklerne vil blive husket lidt længere.

Vi må ikke glemme at lokalmuseernes berettigelse ikke findes i museumsloven, men i den lokale befolknings interesse. Derfor er det vigtigt hele tiden at udvikle forholdet til befolkningen, og det gøres blandt andet ved at åbne for dialog og interaktion.

Potentialet

Der er helt klart et uudnyttet potentiale for arkæologien i lokalavisernes spalter. Ved bevidst at ændre den måde, vi italesætter os selv og vores fag på, kan vi skabe forbindelser mellem arkæologien og det folk, som vi bryster os af at tjene.

Lokalaviser som indgår i undersøgelsen

Albertslundposten; Allerødnyt; Egedal Lokalavis; Frederikssund Lokalavis; Furesø Avis; Gentofte Lokalavis; Hillerødposten; Hinderrup Lokalavis; Hvidovre Avis; Lokalavisen Aarhus; Lokalavisen Greve; Lokalavisen Ishøj; Lokalavisen Kalø Vig; Lokalavisen Norddjurs; Lokalavisen Skanderborg; Lokalavisen Solrød Lyngby-Tårnbæk Lokalavis; Lokalavisen Syddjurs; Lørdags Avisen Køge; Randers Lokalavis; Roskilde Avis; Uge-Nyt Fredensborg

Litteratur

Bjerrum Jensen, Mette 2009a
Kulturarven og myten om den historiske identitet. En diskursanalyse af arkæologiens rolle i det senmoderne samfund.
PhD-afhandling, Aarhus Universitet 2009.

Bjerrum Jensen, Mette 2009b
'De skræller centimeter på centimeter af vores kulturarv' Har arkæologien fundet sit sesam?
Arkæologisk Forum Særunummer 2009: Politik og Arkæologi, Indlæg fra et seminar afholdt 31. oktober 2008 på Københavns Universitet. s.19-23.

Burgers, Marieke 2002
Markedsføring af museer og andre attraktioner.
Dymphena Exhibit Advice.

Holtorf, Cornelius 2007
Archaeology is a Brand! The Meaning of Archaeology in Contemporary Popular Culture.
Oxford: Archaeopress.

Muligvis vil der ske en naturlig udvikling hen imod en mere åben diskurs med fokus på problemstillingerne i løbet af de kommende år. Dorte Kaldal fra Kulturarvsstyrelsen var inviteret til at tale på FaF's generalforsamling i marts 2010, om resultaterne af den internationale evaluering af dansk arkæologi og udgravningsvirksomhed. Især én ting bed tilhørerne mærke i: De varslede øgede krav til prioritering af udgravningerne, så man kan sikre, at der kun graves for at producere "ny viden". Der skal helt klart en diskussion til, for at afklare hvad "ny viden" er, men jeg tror først og fremmest det vil betyde, at museerne i højere grad vil komme til at beskæftige sig med spørgsmål som: Hvorfor er denne lokalitet aktuel, særlig og betydningsfuld for forskningen, såvel som for nutidens samfund?

Holtorf, Cornelius 2009
Arkeologi – när resan är målet.
I: *Arkeologi och Samhälle*. Bodil Petersson, Kristina Jennbert & Cornelius Holtorf (red.) Acta Archaeologica Lundensia Series in 8°, No 58. s.125-139.

Högberg, Anders 2004
Bilder av skånsk uppdragsarkeologi hos allmänheten och i dagspress.
I: *META Medeltidsarkeologisk Tidskrift* 2004:4, s.40-55.

Odense Bys Museer 2009
Ansøgning om udviklingsmidler til projekt Kulturarv som værdi – arkæologi som værdiskaber.
www.kulturarvsomvaerdi.dk

Rostock, Jette 2007
Arkæologi som Forretning – om en diskurs med uheldige konsekvenser.
Arkæologisk Forum nr. 17, november 2007. s.33-39.

Welinder, Stig 1997
Arkeologi i massmedia.
Fornvännen 92, s.19-32.

[Fagfællebedømt artikel]